

BIULETYN

KOŁA MIŁOŚNIKÓW DZIEJÓW GRUDZIĄDZA

KLUB „CENTRUM” SPÓŁDZIELNI MIESZKANIOWEJ

Jan Dantyszek

R. XI: 2013

Nr 11 (351)

Data odczytu: 20.03.2013 r.

Data wydania: 20.03.2013 r.

911. spotkanie

Wojciech M. Cetkowski

Jan Dantyszek (1484-1548)

Jan Dantyszek jest wybitną postacią szesnastowiecznej Europy. Ten wybitny humanista, duchowny, poeta oraz dyplomata nie jest dostatecznie spopularyzowany. Jego dokonania i niezwykle barwne życie zasługują na szczególne zainteresowanie, tym bardziej, że jego losy związane są także z Grudziądem.

Jan Dantyszek urodził się 1 listopada w 1485 roku w Gdańsku. Pochodził z mieszczańskiej rodziny. Był synem bogatego piwowara i kupca gdańskiego Jana von Höfen o przydomku Flachsbinder, czyli powroźnik.

Dziadek Jana Dantyszka pochodził z dolnoniemieckiej rodziny von Höfen, osiadłej na terenie Warmii. Zrujnowany po wojnie trzynastoletniej przeniósł się do Gdańska, gdzie pracował jako powroźnik, stąd wziął się używany później w rodzinie przydomek Flachsbinder.

Przydomek Dantyszek to spolszczenie łacińskiego słowa Gdańszczanin. Jednak w oryginalnym zapisie funkcjonował Ioannes Dantiscus, a Dantyszek, to spolszczona wersja znana w polskiej literaturze naukowej.

Jan Dantyszek był trudnym dzieckiem. Może z powodu problemów wychowawczych rodzice wysłali go do szkoły parafialnej w Chełmnie, a potem w Grudziądzu, a może – widząc duże zdolności dziecka – chcieli, by ze względu na rosnące znaczenie Rzeczypospolitej poznał język polski, co w końcu XV wieku było o wiele prostsze w Grudziądzu, niż w Gdańsku.

Po ukończeniu szkoły parafialnej w Grudziądzu, w 1499 r. podjął studia na Uniwersytecie w Greifswaldzie, skąd rok później przeniósł się na Uniwersytet Krakowski. Studia jednak przerwał, decydując się na służbę w charakterze pomocnika pisarza u króla Jana Olbrachta. W 1501 r. przeszedł na służbę do kanclerza Jana Łaskiego, z którym w 1502 r. uczestniczył w wyprawie na Wołochów i Tatarów.

W 1503 r. powrócił na dwór, zostając pisarzem królewskim.

W latach 1504-1505 reprezentował dwór królewski na zjazdach stanów Prus Królewskich. Dzięki pomocy królewskiej odbył wielką podróż przez Danię, Niemcy i Włochy, a potem Morzem Śródziemnym aż do Palestyny i Arabii.

Następnie powrócił do Prus, gdzie aż do 1513 r. kontynuował pracę na rzecz dworu na czele z nowym królem - Zygmuntem Starym. Został sekretarzem koronnym i referentem spraw pruskich w kancelarii królewskiej. Z panowaniem tego władcy związała się cała kariera dyplomatyczna Dantyszka. W Prusach realizował on jego politykę zwiększania kontroli nad tymi terytoriami i dążył do bardziej propolskiej roli Gdańska.

W 1515 r. był członkiem orszaku królewskiego na zjazd wiedeński. Uczestnictwo w spotkaniu na szczycie trzech monarchów – Zygmunta I Starego, Władysława II Jagiellończyka i Maksymiliana I Habsburga oznaczało dla młodego dyplomaty wielki prestiż, ale i świadczyło o jego dużym już znaczeniu. Po zakończeniu zjazdu pozostał on do 1517 r. jako poseł króla polskiego przy cesarzu, przy okazji kilkakrotnie posłując też w imieniu Korony w Republice Weneckiej.

W latach 1522-1523 odbył wielką wyprawę dyplomatyczną po Europie, wizytując m.in. króla Anglii Henryka VIII i cesarza niemieckiego, z którym omawiał m.in. kwestię egzekwowania postanowień II pokoju toruńskiego. Dziesięć lat przed przyjęciem święceń biskupich, został w roku 1523 r. proboszczem kościoła Mariackiego w Gdańsku. W roku 1524 Jan Dantyszek rozpoczął zakończoną sukcesem misję dyplomatyczną, podczas której zajął w imieniu królowej Bony majątek i księstwo Bari po zmarłej Izabelli Aragońskiej. Następnie powrócił do roli posła króla przy cesarzu.

W 1525 r. Zygmunt Stary docenił jego dokonania, podnosząc go do rangi stałego ambasadora polskiego na dworze cesarskim. Był to pierwszy taki tytuł w historii Polski. Godność tą sprawował przez kolejnych siedem lat, finalizując z powodzeniem m.in. wszystkie formalności związane z przejęciem spadku po Izabelli czy broniąc polskiej racji stanu w kwestii pruskiej. Podczas służby wyróżniał się wysoką skutecznością, spowodowaną znakomitą przyswojeniem reguł panujących na dworze oraz zdobywaniem informacji drogą znajomości prywatnych czy przez przekupstwo. Był też jednym z pierwszych Polaków stosujących szyfry w korespondencji dyplomatycznej.

Dantyszek brał udział w zjazdach króla z monarchami, przyczynił się do skojarzenia małżeństwa króla z Boną, jeździł w misjach politycznych do Rzeszy, Włoch, Anglii, Niderlandów, Hiszpanii i Francji. Był przyjmowany na audiencjach przez Henryka VIII i Franciszka I, a do cesarza Maksymiliana i Karola V miał wolny wstęp.

Zadaniem tych misji było pokrzyżowanie prób przymierza Habsburgów z Moskwą oraz przeciwdziałanie regeneracji zakonu krzyżackiego. Zadaniom tym świetnie sprostał.

Dzięki poselstwom Dantyszka znaczenie Polski w świecie politycznym podniosło się znacznie.

W latach 1524-1531 Dantyszek bawił w Hiszpanii na dworze Karola V. Uchodzi Dantyszek za ojca dyplomacji polskiej. Sukcesy, jakie na tej drodze osiągnął dla Polski i dla siebie, były niebywale i długo jeszcze miały procentować. Z placówki odwołany został na własną prośbę i powrócił w 1532 r. do Polski.

Dzięki częstym podróżom i uczestnictwu z urzędu w wydarzeniach politycznych, znalazł się w kręgu wielkich postaci epoki Odrodzenia. Pracował jako dyplomata na dworze cesarza Maxymiliana I, który nadał mu tytuł szlachecki, kontaktował się z królem Henrykiem VIII i innymi głowami koronowanymi, był długie lata polskim ambasadorem na dworze Karola V w Hiszpanii, spotykał się z Lutrem i Cortezem (zachowała się bogata korespondencja z tym konkwistadorem), Hozjuszem i Kopernikiem, korespondował m.in. z Erazmem z Rotterdamu.

Osiągnięcia dyplomatyczne Jana Dantyszka były rzeczywiście ogromne. Był on posłem i ambasadorem królów polskich, utrzymywał kontakty z cesarzami Maksymilianem I i Karolem V. Przyjaźnił się z Andrzejem Krzyżskim – późniejszym arcybiskupem gnieźnieńskim i prymasem Polski oraz głośnym poetą. Utrzymywał też kontakty z Tomaszem Morusem i Filipem Melanchtonem czy Janem van der Campenem.

Dziesięć lat przed przyjęciem święceń biskupich, został w roku 1523 r. proboszczem kościoła Mariackiego w Gdańsku. Gdy w 1533 r. przybył tu jako biskup chełmiński, narastało już wrzenie reformacyjne. Dwa lata później powrócił tu jako komisarz króla Zygmunta I, otrzymując zadanie obrony praw Polski do Pomorza i Gdańska. Gdańszczanie traktowali go z rezerwą, a nawet wrogością, gdyż w luterańskim w znacznej mierze mieście bronił interesów katolików. Był kolejno biskupem chełmińskim i warmińskim. Wydał wiele zarządzeń mających na celu zapobieżenie szerzeniu się reformacji (m.in. w Grudziądzu). Jan Dantyszek dokładał wszelkich starań by podnieść intelektualny i moralny poziom podwładnych mu księży, pilnował celibatu kleru. W 1540 roku ustanowił statut, w którym było napisane, że każdy kanonik musi odbyć przynajmniej trzy lata studiów na uniwersytecie.

Mało znany jest epizod związany z Dantyszką na sejmiku Prus Królewskich w Grudziądzu w roku 1536.

Zarzucono Dantyszkowi, że reprezentuje on separatystyczne interesy Prus. Odpowiedział wtedy wzburzony, iż jest nie mniejszym patriotą, niż inni polscy posłowie.

Dantyszek był pierwszym poetą polskim, który zdobył rozgłos w całej Europie. Uważał on sztukę za powołanie swojego życia. Marzył o tym, by imię jego jako poety pozostało nieśmiertelne. Sukces zawdzięczał nie tylko doskonaleniu formy wiersza, ale i sposób wyrażania swoich idei – zgodnie z prądami humanistycznymi. Popularność zawdzięczał także temu, że jej treścią były przeważnie aktualne problemy polityczne i moralne. Poezja pisana po łacinie, w ówczesnym języku międzynarodowym, szybko trafiała do czytelników w całej Europie.

Dantyszek za swoją twórczość otrzymał z rąk cesarza Maksymiliana I-ego wieniec laurowy, najwyższą nagrodę literacką dawnych czasów. Ponadto cesarz nadał mu także m.in. tytuł doktora obojga praw, zaś jego następca Karol V wybił medal na jego cześć. Z nominacji cesarskiej otrzymał również hiszpańskie szlachectwo. Twórczość zaczął od wierszy okolicznościowych; nie zrezygnował z nich także w późniejszych latach. Pisał epitalamia z okazji ślubu Zygmunta I z Barbarą Zapolyą, później z Boną. Równoległe uprawiał poezję moralizatorską. Przykładem tego jest elegia *Jonas propheta de interitu civitatis Gedanensis* (Jonasz Prorok o zagładzie miasta Gdańska), napisana w roku 1535 w związku z nasilaniem się wpływów reformacji w Gdańsku. Szerszymi zagadnieniami zajął się Dantyszek w poemacie *De nostrorum temporum calamitatibus silva* (O klęskach naszych czasów), opublikowanym w roku 1530 w Antwerpii, Bolonii, Kolonii i w Krakowie. Autor podjął tu problem niebezpieczeństwa tureckiego i naszkicował wizję Europy od niego już uwolnionej. Wyjątkowe miejsce w dorobku poetyckim Dantyszka zajęła *Elegia amatoria*. Erotyk ten, znany także pod tytułem *Ad Grinaeam* (Do Grynei, 1518), odwołuje się do mitologii, ale także wypowiedzi o charakterze osobistym, wyraźnie autobiograficznym. Do osobistych wyznań należy również *Vita Joannis de Curiis Dantisci* (Życie Jana von Höfen Dantyszka), utwór opublikowany dopiero u schyłku XVII wieku. Do osobistych wyznań należy również *Vita Joannis de Curiis Dantisci* (Życie Jana von Höfen Dantyszka), utwór opublikowany dopiero u schyłku XVII wieku. W roku śmierci poety ukazał się zbiór *Hymni aliquot ecclesiastici* (Księga hymnów, 1548), nawiązujący do tradycji hymnów i pieśni średniowiecznych. Najbardziej znany utwór Dantyszka to metafizyczny Nagrobek sobie samemu.

Dantyszek zmarł w swej rezydencji w 1548 r. i pochowany został w katedrze we Fromborku.

(L.B.S.)

Redakcja: Tadeusz Rauchfleisz, Janusz Hinz. Logo KMDG wykonał Grzegorz Rygielski.